GORNJI ZAGON U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI 1941.

Juraj Jovanović

Ovaj prilog nema za cilj da označi cjelokupni rad i napore naroda Gornjeg Zagona u toku 1941. godine. Svrha je ovog kratkog prikaza da ukaže na neke činjenice i podatke o pripremama, organiziranju i sudjelovanju naroda ovoga kraja pod rukovodstvom KPH u oružanoj borbi i revoluciji 1941. godine.

Podaci su uzeti putem izjava pojedinih sudionika NOR-a.

Gornji Zagon sa svojih pet sela smješten je na području od Ogulinske ceste — Bater i proteže se od sela Krasnice do Valča u dužini od 5 km. Neposredno granični susjedi su Ledenice i Donji Zagon. Svih pet sela smješteno je u dolcima i nose nazive: Krasnica, Kal, Tribotinj, Plužnice i Valač. Za vrijeme okupacije 1941. godine u ovim selima živjelo je 714 stanovnika u 115 kućanstava. Stanovništvo je bilo seljačko, živjelo je vrlo siromašno. Bavilo se uglavnom ratarstvom i stočarstvom. Zemlja je obrađivana na vrlo primitivan način. Osnovna sredstva za rad bila su drveni plug, motika i lopata.

No bez obzira na primitivan način obrade svaki pedalj zemlje morao je biti obrađen. Konji, magarci i mule služili su za prijevoz i vuču. Broj krupne stoke penjao se na 500—600 komada, uz daleko veći broj sitne stoke. Veći dio stoke poslužio je u toku NOB-e za ishranu partizana, i to na taj način da se vrlo štedljivo i racionalno gospodarilo stočnim blagom, i prije i u toku NOR-a. Jedan broj muške radne snage radio je povremeno na šumskim i građevinskim radovima na području bivše općine Novi i izvan ovog područja u drugim krajevima Jugoslavije, pa čak i izvan Jugoslavije, radeći pod najgorim uvjetima teške fizičke poslove kao nekvalifickirani radnici.

Za stare Jugoslavije na ovom području nije bilo nikakve industrije, osim pilane u Brezama i Mošunama na području Ledenica, gdje se mogao zaposliti vrlo mali broj, uglavnom muške radne snage. Sve do 1937. nije postojala na ovom terenu škola tako da je do ovog vremena stanovništvo ovoga kraja bilo 100 posto nepismeno, s izuzetkom što su svega četiri mladića polazila osnovnu školu u Ledenicama-Polje

udaljenu 5 km od sela Gornjeg Zagona. Manji broj ljudi naučio je čitati i pisati kao samouci, što im je dobro poslužilo u to vrijeme u njihovu radu.
Prodaja živežnih namirnica i ostalih potreba nalazila se u Novom 10—15 km daleko. Izuzetak je činila mala trgovina u Bateru u kojoj često nije bilo potrebnih artikala.

Zdravstevna služba s jednim liječnikom nalazila se u Novome. Jedina sreća bila je u tome što je u ovoj službi radio i njome rukovodio poznati narodni liječnik dr Andrija Šerman, aktivni sudionik NOR-a, za kojega se može reći da je uvijek bio pri ruci mještanima ovoga kraja u njihovim nevoljama — u pitanju zdravlja i zdravstvenih usluga. Komunalnih, privrednih i drugih djelatnosti nije bilo. Sve do 1937. nije postojala cestovna mreža za povezivanje sela. Mještani su sami probijali i gradili seoske putove, bez ičije pomoći; to su bili mali i neuredni seoski putovi kojima se moglo jedva jedvice prolaziti. Glavno ovjetljenje bila je u ovo doba lampa petrolejka, voštana svijeća i luč. Prometnih veza od Batera do Novoga nije bilo sve do poslije oslobođenja. Snabdijevanje vodom vršilo se uglavnom vlastitim malim cisternama, seoskim bunarima i lokvama.

U danima kada je vladala velika suša, mještani su sa svojim barilima na konjima odlazili po vodu u Žrnovnicu ili Lič, udaljen od ovih sela 15 km. Prehrana stanovništva vršila se uglavnom iz vlastitih izvora, naročito u zimskim danima. Kulturno-zabavni život bio je organiziran na seoski način, vrlo primitivno, uglavnom uz narodne pjesme i igre. Sve je ovo nosilo sobom teške posljedice za život i zdravlje mještana.

Gornji Zagon pripadao je općinskom poglavarstvu Novi, i centar za ove mještane bio sadanji Novi Vinodolski. Tadanje općinsko poglavarstvo nije bilo spremno niti je pokušalo pomoći ovom narodu u njegovoj teškoj ekonomskoj i socijalnoj situaciji, već su nastojali da vrše šikaniranje i potcjenjivanje ovoga naroda.

U takvim uvjetima mještani Gornjeg Zagona dočekali su kapitulaciju zemlje 1941.

Težak i mukotrpan bio je, dakle, život mještana za vrijeme stare Jugoslavije u borbi za opstanak i održavanje golog života, bez putova, vode, svjetla, škole i svega ostaloga što je bilo potrebno za dostojan život čovjeka i njegov standard. Ovaj je narod morao biti zdrav i uporan da se bori protiv svih nevolja koje su ga pratile u životu, pa i prirodne stihije i drugih nedaća za stare Jugoslavije. Npr. prirodne pojave, vrlo oštre i duge zime i mećave koje su nekad trajale čak do pola godine, uslijed čega je u ovom kraju do 1941. od velike zime poginulo nekoliko ljudi u prolazu iz Novog do sela. Obratno, u ljetnim mjesecima velika suša — bez vode, što je onemogućivalo obradu zemlje i uzgajanje stoke i time stvaralo velike probleme ovom narodu.

U prijeratnom razdoblju ,a naročito od 1935. do 1941. u političkom djelovanju dominirala je HSS. U to vrijeme postojali su po selima seoske starješine i većina tih seoskih starješina po selima ušla je u vodstvo HSS u svojstvu povjerenika raspoređenih po selima kako sli-

jedi: Krasnica — Nikola Jovanović-Deva, Kal — Ivan Svetić, Tribotinj — Ivan Jovanović-Brko, Mijat Svetić, Valač — Antn Svetić, Plužnice — Jure Tomić-Školan.

Grupa ovih ljudi sačnjavala je tzv. ogranak Seljačke sloge. Njihov zadatak bio je da politički djeluju među narodom ovoga kraja na liniji programa HSS, da ubiraju određenu članarinu od svih mještana i dostavljaju je određenom rukovodstvu HSS-e. Glavni predstavnik i organizator bio je u to vrijeme Grga Hećimović, kotarski zastupnik HSS za kotar Novi. Navodno je stalno živio u Ogulinu. U ovaj kraj je došao jedan jedini puta, i to 1937. za vrijeme izbora. Izborni zbor održan je u Bateru pred gostionicom Pavla Mataije-Bulića. Hećimović nije bio poznat ovom narodu. Došao je prvi put, a i posljednji puta. Nakon što su se pojedinci dobro ponapili na njegov račun, isfućkali su ga, izvikujući parole »hoćemo svojeg zastupnika«, i svi su se tada odlučili za tzv. lijevo krilo koje je predvodio pok. Milan Mataija. Međutim, koliko se zna, Hećimović više nije dolazio u ovaj kraj. Vjerojatno s razloga što je vidio raspoloženje naroda ovoga kraja u odnosu na njega i njegove suradnike. Njegovi pomoćnici bili su Juraj Kraljić iz Novog i Franjo Borić iz Crikvenice. Prikupljena sredstva od članarine povjerenici su predavali Juri Kraljiću u Novom. Aktivnost rukovodstva HSS u ovom kraju uglavnom se očitavola za vrijeme Mačekovih izbora, a naročito od 1935. do 1938. i dalje povremeno. Rukovodstvo HSS služilo se u svojem političkom djelovanju među narodom demagogijom, lažima i obećanjima.

Upornim nastojanjem aktivnijih mještana Gornjeg Zagona, i to u nizu godina, uspjelo se nagovoriti rukovodstvo općinskog poglavarstva i Banovine Hrvatske da se nešto učini u Gornjem Zagonu. Tako je od 1937. do 1939. godine napravljena cesta od Batera do Radinja u dužini od 4 km. Ova je cesta rađena dijelom za kukuruz, dijelom za novac, a i mještani su dobrovoljno radili kao svoju cestu. Zatim je u svakom selu napravljena veća cisterna za vodu, i to za čitavo selo. Isto tako napravljena je škola u Radinjama od 1935. do 1939. godine. Međutim, treba istaći da ni ovo ne bi bilo urađeno da nije bilo izborne kampanje. U izbornoj kampanji tadašnje rukovodstvo računalo je da će za sebe pridobiti narod ovoga kraja.

Najteže i najburnije vrijeme doživio je ovaj narod 1941. godine i dalje do okončanja rata 1945.

Raspad armije Kraljevine Jugoslavije uvjetovao je i pad vlasti stare Jugoslavije, zatim dolazi u zemlju talijanski okupator. Narod ovoga kraja je zbunjen, prestrašen i zabrinut zbog represalija talijanske vojske, naročito prema onim građanima kojih su sinovi tada bili na odsluženju kadrovskog roka ili na vojnoj vježbi. Talijanska vojska već 1941. odvodi pojedine mještane u zatvor u Novi, a poslije toga u za to određene koncentracione logore. Među prvima su, prema raspoloživim podacima, bili odvedeni: Ivan Deranja Paulinin, Stjepan Rupčić Ivanov, Martin Rupčić Nikolin, Ivan Peričić, Stjepan Jovanović, Božo Peričić, Juraj Jovanović iz Krasnice, a mnogi drugi u drugom i trećem

mjesecu 1942. godine (o čemu će biti više riječi u historijatu za 1942. godinu).

U travnju 1941. vratilo se nekoliko ljudi iz stalnog kadra i s vojne vježbe, bježeći iz armije stare Jugoslavije i Pavelićeve NDH u jesen 1941. Ustaške vlasti šalju redovito pozive ljudima za odlazak u domobrane. Međutim, u to vrijeme još nije bilo čvrsto organiziranog rada na ovom terenu, ali bez obzira na to ljudi su vidjeli da rat nije završen i dogovaraju se međusobno te odmah počinju bježati iz sela u obližnje šume gdje se skrivaju da ne bi otišli u ruke neprijatelja. Rijetki su mladi ljudi koji su spavali kod svojih kuća. One koji su dobili poziv za domobransku vojsku, roditelji su pravdali da su otišli na rad nekamo van mjesta i da će se vratiti. Treba istaći da je iz ovoga kraja u domobransku vojsku otišao veoma mali broj ljudi, i oni koji su otišli, nastojali su da se izvuku i vrate svojim kućama, kao što su to učinili Anton Jovanović Drljac, Nikola Rupčić Mačak, Jure Jovanović Bokula, Jure Rupčić Mačak, Ive Svetić Vidov i drugi. Svi ovi uključili su se odmah po dolasku u rad za NOB-u i čak neki od njih otišli su u partizane. Prema raspoloživim podacima i saznanju u Pavelićevim ustašama u to doba nije bio nijedan mještanin ovoga kraja. Sve više dolaze pozivi za odlazak u domobrane, ali se ljudi ne odazivaju. Ustaške vlasti, vidjevši ovu situaciju, zajedno sa žandarmerijskom postajom organiziraju stalne potjere putem žandarskih i drugih svojih organa, tragaju po selima i prikupljaju podatke, vrše zastrašivanje i pritisak na roditelje, s prijetnjom smrtnih i drugih kažnjavanja za neodazivanje.

Kroz sela Gornjeg Zagona bezglavo bježe vojnici i starješine tadašnje jugoslavenske vojske. Jedan broj uniformiran i manji broj naoružan. Žene i muškarci žele od njih saznati za svoje sinove i njihovu sudbinu u redovima jugoslavenske vojske. Tako se u prolazu kroz sela Gornjeg Zagona jedna jedinica jugoslavenske vojske u svom punom rasulu s dijelom oružja i opreme dosta umorna i neorijentirana stacionirala u selu Kal i nakon kraćeg odmora otišli po nagovoru nekolicine mještana koji su im rekli da je bolje i pametnije za njih da bježe svojim kućama i ostave opremu u selu, jer će u protivnom stradati — dospjeti u zarobljeništvo. Ovaj savjet mještana poslušali su i tako napustili oružje, municiju i ostalu opremu u gospodarskoj staji Lovre Rupčića Markova. Tu se našla dosta velika količina opreme. Odmah po njihovu odlasku mještani su provalili u staju i sve što je bilo moguće, razvukli su po kućama i nastojali što više sakriti pod krovove, stogove sijena i na druga mjesta. Međutim, već u ono doba dat je zadatak mještanima da se što više opreme sačuva na sigurnim mjestima. Nakon nekoliko dana doznaje žindarmerijska postoja u Novom da se u selima Gornjeg Zagona nalazi veća količina vojne opreme. Pavelićev sluga zloglasni Dinko Prugo šalje svoju patrolu u potragu za opremom s naređenjem da, ukoliko se oprema ne preda u roku od nekoliko dana, svaki će onaj koji to ne učini, biti strijeljan. Tako je žandarmerijska patrola u nekoliko dana uspjela pokupiti veći dio opreme. Iz straha i pod prijetnjom veći dio mještana predao je

opremu. Ono što je ostalo kod ljudi, kasnije je dobro poslužilo partizanima na ovom području.

Ustaška vlast u Novom nastoji u ljetu 1941. da iz Gornjeg Zagona jedan broj mlađih ljudi uputi na rad u Njemačku, međutim, prema podacima s kojima se raspolaže, ovdje nisu imali nikakva uspjeha jer se ljudi nisu dali prevariti. U jesen 1941. ustaška vlast organizira u Novom regrutaciju mladića rođenih 1921. Iz sela Gornji Zagon bilo je na ovu regrutaciju pozvano sedam mladića od kojih nijedan nije otišao u Pavelićevu vojsku, a kasnije većina njih odlazi u partizane. Pop Stipe Vučetić, ustaški glavešina, u studenome 1941. poziva u Župni ured u Ledenicama mladiće Juru Jovanovića Šušnjara i Stipa Svetića Ćiru i za ovu prigodu organizira ručak i pijaču s ciljem da ih nagovori da odu u Pavelićevu policiju u Zagreb gdje će dobiti velike plaće i sve ostalo što je potrebno za njih i za njihove obitelji. Kad je Vučetić primijetio da se ovi kolebaju, počeo je vršiti pritisak i vikati na njih pogrdnim riječima. Na kraju je rekao da nisu nikakvi Hrvati i da će povesti računa o njihovoj daljnjoj sudbini, ukoliko se ne jave za nekoliko dana po uputnicu za Zagreb kod njega osobno. Po povratku iz Ledenica mladići su odmah obavijestili Nikolu Jovanovića Devu s ciljem da obavijesti pok. Milana Mataiju o ovoj stvari, jer su obojica znali da se vrše pripreme za ustanak u Gornjem Zagonu i da je njihovo mjesto u partizanima. To su i učinili kao dobrovoljci u listopadu 1941. prihvaćajući rad na izgradnji partizanskog logora Gornji Zagon s ostalim drugovima (o kojima će se nešto reći kasnije u ovim podacima).

Tako je ovaj siromašni i neuki narod dočekao okupaciju 1941. okupatorska vojska imala je garnizon u Novom, a sjedište V armijskog korpusa nalazilo se u Crikvenici, žandarmerijske stanice locirane su u Novome i Ledenicama, a jedno vrijeme Talijani su zaposjeli i mjesto Breze.

Ustaška vlast nalazi se 1941. u Novom i na čelu joj je bio ustaški logornik Franjo Španjol. Odmah po svojem dolasku nastoji u svim mjestima, gdje je to moguće, organizirati svoje pomoćne organe koji su se tada nazivali ustaški rojnici. Nastojali su da to budu oni ljudi koji su do tada po selima bili povjerenici Seljačke sloge, odnosno HSS. Tako su u Gornjem Zagonu imenovali za seoske rojnike ove drugove: Krasnica — Nikola Jovanović Deva, Kal — Ivan Svetić, Tribotinj — Mijat Svetić, Plužnice — Jure Tomić Školan i Valač — Anton Svetić.

Ustaški logornik Španjol organizira zatim zajedno s predstavnicima HSS sastanak za sve imenovane rojnike za područje Novoga koncem kolovoza 1941. Tim sastankom rukovodi osobno Španjol. U svojem izlaganju rekao je tada svima da su oni istinski predstavnici ustaške vlasti na terenu i da je ovo državna ustaška vlast kojoj je na čelu poglavnik Ante Pavelić.

Na tom sastanku bio je logornik Španjol obučen u ustašku uniformu i na stolu je držao pištolj i jedan oveći nož uboden u stol. Zatim je govorio o njihovim zadacima na terenu i otresito pozvao sve da polože ustašku zakletvu. To je tada i učinjeno s posebnim osvr-

tom da nitko ne smije prekršiti tu zakletvu. Na kraju je rekao da su oni svi članovi ustaškog pokreta na terenu Novoga. Odmah poslije ovog sastanka Nikola Jovanović Deva otišao je u Mataija Dragu i o ovom obavijestio pok. Milana Mataiju, Ladislava Vivodu i Pera Komadinu. On je tada dobio zadatak da dalje radi i odlazi na sastanke i da prikuplja sve moguće podatke i dostavlja ih na vrijeme na određeno mjesto, tj. u Mataija Dragu. Osim toga dobio je zadatak da o tome obavijesti i ostale rojnike po selima da rade na liniji partizanskog pokreta i da povremeno odlaze na sastanke i prikupljaju podatke o radu ustaških vlasti. Osim ovih zadataka Nikola Jovanović Deva dobio je zadatak da se stavi na čelo imenovanih rojnika za područje Gornjeg Zagona. Od ovog momenta većina navedeiih rojnika po selima radi na liniji i zadacima NOB-e na prikupljanju podataka od ustaške vlasti za potrebe partizanskog pokreta.

Jedan jedini od navedenih stavio se u službu kao pravi ustaški rojnik. To je bio Anton Svetić iz Valča koji je u studenom 1941. kod ustaškog logornika Španjola u Novome izjavio u zapisnik, između ostalog, da je u njegovo selo Valač došao odmetnik Toma Strizić s još jednim. (To je bio Blaž Kalafatić.) Oni su tada došli u selo Valač i svratili u kuću Antona Peričića. Došli su s ciljem da pomognu organizaciji ustanka u ovom kraju, odnosno da organiziraju ustanak u Gornjem Zagonu. Kada je Svetić doznao da se oni nalaze u selu, uzeo je svoje konjče i odjahao u Ledenice da obavijesti Talijane i žandare o ovome. Odmah zatim došli su Talijani iz Ledenica kamionom u Valač s namjerom da uhvate pok. Tomu Strizića i Blaža Kalafatića. Njihova akcija na sreću nije uspjela jer su drugovi na vrijeme bili obaviješteni da je Svetić otišao po Talijane i tako su se udaljili u pravcu šumskog predjela Lukovo. S obzirom na to da je u ovo doba bio veliki snijeg i zima, Talijani su išli po utabanom snijegu sve do pred sam partizanski logor Bribira. No ni tu nisu imali uspjeha jer su na vrijeme bili otkriveni od stražara logora.

Međutim, osim ove rabote na strani ustaša, Svetić je obavještavao ustaški logor u Novom i o drugim podacima s terena Gornjeg Zagona, za što postoji pisani materijal. Zbog svoga rada na strani neprijatelja za vrijeme rata poslije oslobođenja osuđen je od Okružnog suda u Rijeci na pet godina strogog zatvora. U Gornjem Zagonu bio je ovo za vrijeme rata jedinstven slučaj, uz još trojicu starijih ljudi koji su mahom iz neznanja i straha pokušali da paniče pa su na vrijeme uklonjeni, o čemu će biti više riječi u materijalu za 1942. godinu. Zatim u selo Valač dolazi drug Božo Baričević sa zadatkom da se poveže s rukovodstvom pokreta u Gornjem Zagonu radi pomoći na organiziranju ustanka u ovom kraju. Bio je smješten u kući Mare Peričić Glavarove.

Gornji Zagon pripadao je tadašnjoj općinskoj upravi u Novom. Na vlasti se nalazio bilježnik i načelnik s četiri do pet službenika. Bilježnik je bio nosilac vlasti, a načelnik je obavljao opće poslove u mjestu. Oni su bili podložni čestim promjenama i već otprije bio je bilježnik Mate Kalanj koji je pristupio NOP-u, i načelnik Mario Gržin. Ustaški povjerenik za kotar Novi bio je 1941. Aleksandar Zoričić, orga-

nizator ustaškog pokreta. U njegovu radu pomagao mu je sve do odlaska iz Ledenica zloglasni pop Stipe Vučetić koji je godinama službovao u Ledenicama kao župnik. On je nastojao pod svaku cijenu da narod Gornjeg Zagona organizira i odvrati od NOB-e, smatrajući da će ovdje uspjeti s obzirom na bijedu i siromaštvo naroda ovoga kraja. Međutim, prevario se u svojoj ocjeni i nije imao nikakva uspjeha u svojim namjerama. Ustaška vlast u Novome nastoji također da mještane Gornjeg Zagona angažira u borbi protiv partizana i pokreta, šaljući 1941. svoje agente u ovaj kraj. No ni oni u svojim nastojanjima nisu uspjeli. Političko raspoloženje mještana koncem 1941. i kasnije bilo je vrlo dobro. Narod je bio jedinstven i nikada u toku rata kod većine mještana nije došlo do većih i težih kolebanja i odstupanja od preuzetnih obveza. Narod je u cjelini bio odan stvari NOB-e i KPJ, izuzev manjeg broja mještana koji su uslijed straha i kolebanja već 1942. i 1943. napustili ova sela svojevoljno i otišli s obiteljima u Hrvatsko zagorje i Slavoniju.

Rukovodioci i organizatori ustanka za ovaj kraj u studenom 1941. nastoje da u NOP uključe i Gornji Zagon. To je bio zaključak Partijske organizacije u Ledenicama i Bribiru. Tada su postojali organizirani partizanski logori u Ledenicama i na Viševici. S obzirom na to da su ova sela bila prikladna za organizaciju i pomoć na poluoslobođenom teritoriju, donesen je zaključak da se 1. prosinca 1941. organizira sastanak u selu Jurčići, Ledenice. Sastanak su organizirali Milan Mataija, Toma Strizić i Ladislav Vivoda. Na sastanak je pozvan iz Gornjeg Zagona Nikola Jovanović Deva kao najistaknutiji pokretač ustanka 1941, čovjek koji je svu svoju sposobnost posvetio organiziranju ustanka, i najistaknutijih ljudi u Gornjem Zagonu u prosincu 1941. On je djelovao sve do završetka rata 1945. Kao radnik, poput ostalih mještana, već u svojim mladenačkim godinama bio je izložen teškom i surovom životu i radu po zagonskim brdima i šumama. Poginuo je u prometnoj nesreći 1961. Osim ovih istaknutih rukovodilaca u to vrijeme ustanka na ovom trenu nalazio se i Josip Đerđa Stari koji je održavao stalnu vezu s ljudima koji su radili na dizanju ustanka, pomagao je i davao smjernice za rad.

Na ovom sastanku u Ledenicama donijet je, između ostalog, zaključak da Nikola Jovanović Deva uz pomoć navedenih drugova odmah pristupi organiziranju NOP-a u Gornjem Zagonu. Prvi i osnovni zadatak bio je da se organiziraju akcione grupe po selima od provjerenih i istaknutih simpatizera NOB-e i to za svako selo po jedan do dvojica ljudi. Napomenuto je da se ne ide na veći broj i da se po mogućnosti sa svakim čovjekom posebno organiziraju razgovori tako da u prvim danima ne znaju jedan za drugoga, radi čuvanja tajnosti u slučaju prodora neprijatelja i čvršće organizacije ostalog naroda. Po dobivenom zadatku Nikola Jovanović Deva odmah organizira akcione grupe po selima, i to: Krasnica — Nikola Jovanović Deva, Nikola Jovanović Drljac, Kal: Jure Jovanović Šušnjar, Stipe Svetić i nešto kasnije Joso Deranja Maleta, Tribotinj: Ivan Jovanović Brko, Ive Tomić Kunaš, Plužnice: Joso Tomić Grgin, Jure Tomić Školan, a nešto kasnije i za Valač:

Ive Svetić Vidov i Jure Rupčić Mačak. Svi ovi drugovi prihvatili su se zadataka u prosincu 1941. Međutim, još u ovo vrijeme kod naroda je vladao strah i panika, pa su se pojedinci po selima počeli kolebati i postupno sijati nevjericu u partizansku borbu. Akcione grupe po selima potkraj prosinca 1941. organiziraju, između ostalog, sastanke po svim selima s većim brojem mještana. Ti su sastanci namjerno održavani u kućama nekih ljudi koji nisu bili stabilni niti su se mogli orijentirati, pa su se počeli kolebati. Na te sastanke radi pružanja pomoći akcionim grupama dolaze Milan Mataija, Ladislav Vivoda i drugi, a s njima zajedno kreću iz Krasnice u pravcu Plužnica predstavnici akcionih grupa Nikola Jovanović Deva, Nikola Jovanović Drljac, Jure Jovanović Šušnjar i Stipe Svetić Ćiro. Prvi sastanak održan je u Krasnici u kući Nikole Jovanovića Drljca, u Kalu u kući Antona Jovanovića Mujage. Iznad Plužnica ovu grupu sačekali su drugovi Joso Tomić Grgin i Jure Tomić Školan. Sastanak je organiziran u kući Jure Tomića, trgovca a u Valaču, nešto kasnije u kući Iva Tomića Stolca. U Tribotinju je održan sastanak nekoliko dana kasnije u kući Marka Jovanovića Mujage.

Svima ovim sastancima prisustvovao je veći broj mještana za koje se smatralo da mogu prisustvovati i koji su bili pozvani. Milan Mataija i Ladislav Vivoda govorili su ovom prilikom o ciljevima i zadacima partizanske borbe, o organiziranju pokreta u Gornjem Zagonu, o disciplini i redu kod mještana. Iznijeli su tadašnje stanje na području Ledenica i Bribira i podatke o postojanju partijske organizacije i logora za Ledenice i Bribir. Na kraju je zaključeno da akciona grupa, odnosno akcione grupe uz pomoć ostalih izvrše odmah ove zadatke:

1. da se odmah pristupi prikupljanju oružja, municije i ostalih potreba za partizanske logore Bribir i Ledenice,
2. da svi mještani koji su za pokret, odmah polože partizansku zakletvu,
3. da se pristupi gradnji partizanskog logora Gornji Zagon u predjelu Zasitovnik, tako da bi bio između partizanskih logora Ledenice (Bilo) i Bribir (Viševica).
4. prikupiti podatke za prijavljene dobrovoljce za partizanski logor i nastojati da što više mlađih ljudi bude prijavljeno za odlazak u logor,
5. spriječiti svaki odlazak ljudi u Pavelićevu vojsku, a one koji dolaze iz domobranstva, upućivati u partizanski logor Ledenice, dok ne bude izgrađen logor Gornji Zagon. Organizirati stražarsku službu od provjerenih ljudi sa zadatkom da redovito osmatraju s određenih mjesta kretanje neprijateljske vojske i o tome daju obavještenja akcionoj grupi u selu,
6. raditi na organiziranju i formiranju partijske organizacije, NOO-a i drugih organizacija,
7. stvoriti evidenciju svih osoba koje se kolebaju u radu na organiziranju pokreta,
8. uspostaviti stalnu kurirsku vezu između partizanskog logora Ledenice i Bribir i održavati vezu s Donjim Zagonom i Novim.

9. prijavljene dobrovoljce uputiti u partizanskih logor Gornji Zagon kada bude izgrađen, a drugovi koji su već u partizanskom logoru Ledenice, bit će odmah vraćeni u logor Gornji Zagon.

Uz ostalo, ovo su bili najvažniji zadaci koji su bili postavljeni u prosincu 1941. pred akcione grupe i ostale mještane koji su bili organizirani. Na osnovi toga odmah se pristupilo realizaciji i izvršenju onih zadataka koji su se mogli rješavati. Tako je u drugoj polovini prosinca 1941. jedna grupa drugova otišla u Zasitovnik radi gradnje partizanskog logora (utvrđivanje lokacije i plana izgradnje). U toj grupi nalazili su se Nikola Jovanović Deva, Joso Tomić Grgin, Jure Tomić Školan, Jure Jovanović Šušnjar, Stipe Svetić Ćiro, Anton Butković, nadlugar, Ive Tomić Kunaš, Nikola Jovanović Drljac i Joso Deranja Maleta.

Osim navedenih, ovoj grupi dodati su od organizacije iz Ledenica kao stručne osobe za gradnju logora drugovi Juraj Krmpotić Jurica i Pavao Mataija Pavić. Uslijed velikog snijega koji je u to vrijeme bio visok dva metra, te velike zime i mećave, na prvom mjestu Zasitovnik nije bilo moguće odrediti mjesto za gradnju logora, pa je odmah odlučeno da se logor napravi u selačkom Krču u stanu Jure Pobora Selčana. Materijal za gradnju logora uzimao se iz sela Gornji Zagon i iz pilane Breza. Taj materijal prenošen je na leđima. Partizanski logor bio je gotov 26. siječnja 1942. Istog dana došli su u logor drugovi otprije prijavljeni kao dobrovoljci, i to: Stipe Svetić Ćiro, Jure Jovanović Šušnjar, Ive Tomić Kunaš, Ive Peričić Lukin, i nešto kasnije Draga Svetić-Vidov. Osim navedenih, u ono vrijeme u logoru drugih osoba nije bilo sve do drugog mjeseca 1942. U veljači i ožujku 1942. u ovaj logor iz Gornjeg Zagona došlo je 26 boraca, većinom omladinaca. Isto je tako u to vrijeme veća grupa drugova iz Donjeg Zagona došla u ovaj logor i time se pojačao broj ljudi i sama organizacija i rad u logoru. Riješilo se pitanje rukovođenja i niz drugih problema, o čemu će biti više riječi u pisanom materijalu za 1942.

Prehrana ljudi u logoru isključivo je vršena putem mještana Gornjeg Zagona. Što se tiče naoružanja i opreme, u prvim danima nalazile su se u logoru svega tri vojničke puške, tri civilne puške i dva civilna pištolja. Prehrana i snabdijevanje ljudi u logoru vršeno je putem akcionih grupa sve do formiranja NOO-a.

Zatim se odmah organizira polaganje partizanske zakletve. Akcione grupe po selima organiziraju mještane za polaganje zakletve, pa je 14. siječnja 1942. u školi u Radinjama održan masovni zbor mještana gdje je bilo prisutno oko 80 ljudi i žena koji su položili partizansku zakletvu. Pri polaganju partizanske zakletve bio je prisutan Josip Đerđa Stari. Organizirana je kurirska veza između Gornjeg Zagona i partizanskog logora Bribira i Ledenica. Uspostavljena je stražarska služba od Batera do Plužnica radi praćenja i kretanja neprijateljske vojske. Odmah se prišlo pripremama za organiziranje i formiranje NOO-a koji je osnovan 18. veljače 1942.

Zatim je formirana partijska organizacija u prvoj polovini 1942. organizacija narodne fronte, žena, omladine i SKOJ-a. Vrijedno je istaći

da je koncem 1941. jedan broj omladinaca pristupio NOP-u i nastavio raditi na zadacima dobivenim od rukovodilaca pokreta i općinskog narodnooslobodilačkog odbora. Između ostalih, to su bili: Pave Peričić Antonov, Ivan Peričić Grgin, Martin Tomić Martinov, Mara Peričić Glavarova i drugi. Od žena naročito se isticala i bila vrijedna hvale Milka Tomić Šimina koja je radila s grupom žena u prvim počecima organizacije ustanka. Prije formiranja općinskog narodnooslobodilačkog odbora Gornji Zagon 18. veljače 1942. bio je formiran seoski NOO zajedno s Brezama. Njegovi prvi odbornici po selima bili su: za Breze — Petar Iskra i Rude Komadina, za Bater — Mile Mataija Bulić, a za Gornji Zagon Joso Tomić Grgin, Nikola Jovanović Drljac, Joso Deranja Maleta, Marko Jovanović Mujaga, Ive Svetić Vidov i zatim Jure Rupčić Mačak.

Prvi partizani iz ovog kraja, dolazeći iz domobrana 25. prosinca 1941, odlaze u ledenički partizanski logor (Bilo): Anton Jovanović Drljac, Nikola Rupčić Mačak, Jure Jovanović Bokula (kasnije je napustio NOB-u).

Od prosinca 1941. do završetka rata 1945. svaka kuća od Krasnice do Valača bila je sigurno utočište i sklonište partizana. Međutim, može se slobodno reći da su Valač i Plužnice bili gnijezdo partizana. Kroz ova sela slobodno su se kretali rukovodioci pokreta, partizani i partizanski kuriri. Od početka ustanka vrši se organizirana prehrana i smještaj partizana. Iz ovoga svega proizlazi da je ovaj narod ostao dosljedan pozivu KPJ u borbi protiv okupatora i njegovih slugu.

Iz iznijetih podataka vidi se da je u ono vrijeme aktivnost akcionih grupa po selima u Gornjem Zagonu bila vrlo značajna, obuhvaćajući sva sela i stanovništvo na navedenim zadacima. Ne samo to, već su ove grupe radile i obavljale svoje poslove svaka posebno i zajednički sve do formiranja Narodnooslobodilačkog odbora Gornji Zagon i drugih organizacija. Moglo bi se reći da su one djelovale kao pravi organi narodne vlasti na organiziranju i okupljanju mještana za NOB.

Ovo je kratka bilanca sudjelovanja naroda Gornjeg Zagona u borbi naroda ovog kraja 1941. godine.*

---

* Materijal za pisanje razmatran je na širem sastanku sudionika NOR-a iz ovog vremena u Gornjem Zagonu. Sudjelovali su: Joso Tomić Grgin, Jure Tomić Školan, Anton Jovanović Drljac, Nikola Rupčić Mačak, Nikola Jovanović Drljac, Jure Jovanović Šušnjar, Stipe Svetić Ćiro, Jure Rupčić Mačak i Pave Peričić Antonov.